

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

«ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΤΑΞΕΩΣ»

1. Η σύσταση των Προξενείων – το θεσμικό πλαίσιο

Ήταν Ιανουάριος του 1833. Στο Ναύπλιο ο Κωνσταντινουπολίτης πολιτικός Νικόλαος Δραγούμης μόλις είχε πληροφορηθεί πως ο νεαρός βασιλιάς της Ελλάδας Όθωνας είχε αναχωρήσει από τη Βαυαρία και πλησίαζε στο νέο του βασίλειο. Ο ενθουσιασμός του Δραγούμη ήταν μεγάλος όσο και η ευθύνη του να προλάβει να του μεταφέρει την ελληνική εκδοχή για τις αιματηρές συμπλοκές Ελλήνων με Γάλλους στρατιώτες που είχαν συμβεί λίγο νωρίτερα. Αμέσως κατευθύνθηκε στο λιμάνι προκειμένου να αναχωρήσει για να προϋπαντήσει επισήμως τον Όθωνα. Εκεί συνάντησε παλαίμαχους καπετάνιους και άρχισε τις συνεννοήσεις μαζί τους, ώστε να ναυλώσει καράβι για τη μετάβασή του. Η στιχομυθία που είχε, όπως την παραθέτει ο ίδιος στις *Ιστορικές Αναμνήσεις* του, είναι αποκαλυπτική της θέσης στην οποία βρισκόταν η Ελλάδα την εποχή εκείνη:

«Πόσα ζητείς, ηρώησα τινά κυβερνήτην τρεχαντηρίου, ίνα με φέρης προς τον βασιλέα;

- Εκατόν πενήντα γρόσια, απεκρίθη ημιαλβανιστή ο Σπετσιώτης.
- Ετοιμάσθητι λοιπόν και αμέσως επιστρέφω.
- Και επιστρέφων, επανέλαβε, φέρε και τα γρόσια.
- Θα σε πληρώσω μετά την επιστροφήν η Κυβέρνησις.
- Η ψωροκώσταινα! Ανέκραξεν ο Σπετσιώτης και μοι έδειξε την ράχιν.

Επειδή δε, δημόσιος ων λειτουργός, εθεώρησα εμαυτόν προσβληθέντα, απετάθην προς δεύτερον· αλλά και ούτος και ο τρίτος ον ετόλμησα να δοκιμάσω, μόλις ακούοντες ότι τον ναύλον θ' αποτίσει η κυβέρνησις, έστρεφον καγχάζοντες τα νώτα και με κατελίμπανον σφίγγοντα την επιστολήν».

Η προσβλητική συμπεριφορά στο πρόσωπο του Δραγούμη, σε βάρος της Διοικητικής Επιτροπής που αποτελούσε την περίοδο εκείνη τη νόμιμη πολιτική εκπροσώπηση της επίσημης Ελλάδας, ήταν ενδεικτική της ανυποληψίας και της

ένδειας στην οποία βρισκόταν ακόμη η διοίκηση του νεοπαγούς βασιλείου. Χρειάστηκε τελικά να παρακρατηθούν τα χρήματα από το τελωνείο του Ναυπλίου, αφού όντως το Δημόσιο Ταμείο ήταν άδειο, προκειμένου ο Δραγούμης να φέρει σε πέρας την αποστολή του.¹

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η συγκρότηση του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους το 1830 αποτέλεσε τη δικαίωση του επαναστατικού αναβρασμού στην ελληνική Χερσόνησο στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Από την άλλη όμως, εξίσου αληθής είναι και η επισήμανση πως το τίμημα της ανεξαρτησίας υπήρξε υψηλό, αφού η υπερχρέωση της Ελλάδας στους ξένους προστάτες της οριοθετούσε εξαρχής τα περιθώρια ελιγμών της πολιτικής ηγεσίας της. Έτσι, ταυτόχρονα με την άφιξη των Βαναρών ήταν ανάγκη να ξεκινήσει μια επίπονη και φιλόδοξη προσπάθεια σχηματισμού ενός αξιόπιστου γραφειοκρατικού μηχανισμού, ικανού να διαχειρισθεί και να προσφέρει λύσεις τόσο στις αυξημένες εσωτερικές ανάγκες που δημιουργούσαν νωπά προβλήματα, όπως το προσφυγικό ζήτημα, η ληστεία,² η υστέρηση των δημοσίων εσόδων και η ερήμωση της υπαίθρου, όσο και σε θέματα που σχετίζονταν με τη διεθνή υπόσταση και τις σχέσεις της χώρας, όπως ο καθορισμός των συνόρων και το ζήτημα των εξωελλαδικών Ελλήνων. Ιδιαίτερα στον τομέα των διπλωματικών επαφών με τις Μεγάλες Δυνάμεις, την Υψηλή Πύλη αλλά τα υπόλοιπα κράτη, οι υποθέσεις που καθημερινά ανέκυπταν ήταν πολλές και πολυσήμαντες. Με σκοπό τη διεκπεραίωση τέτοιου είδους υποθέσεων τον Απρίλιο του 1833 συγκροτήθηκε με βασιλικό διάταγμα η «επί του Βασιλικού Οίκου και επί των Εξωτερικών υποθέσεων Γραμματεία της Επικρατείας», μία από τις συνολικά επτά Γραμματείες που συστάθηκαν,³ με επικεφαλής της τον Σπυρίδωνα Τρικούπη ως Γραμματέα της Επικρατείας,⁴ έναν Σύμβουλο, τρεις Γραμματείς, έναν Γραφέα και έναν Κλητήρα.⁵ Σύμφωνα με το διάταγμα, σε αυτήν την ολιγομελή Κεντρική Υπη-

1. Νικόλαου Δραγούμη, *Ιστορική Αναμνήσεις*, Αθήνα 1874, σσ. 179-181.

2. Για το ζήτημα της ληστείας βλέπε την κλασική μελέτη του Γιάννη Κολιόπουλου, *Περί λύχων αφάς. Η ληστεία στην Ελλάδα (19^{ος} αι.)*, Θεσσαλονίκη 2005.

3. Οι άλλες Γραμματείες ήταν: η επί της Δικαιοσύνης, η επί των Εσωτερικών, η επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, η επί των Οικονομικών, η επί των Στρατιωτικών και η επί των Ναυτικών. Βλ. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος* (ΦΕΚ 1833), αρ. 13, Ναύπλιο, 10 Απριλίου 1833.

4. ΦΕΚ 1833, αρ. 12, 6 Απριλίου 1833, σ. 73.

5. Με βασιλικό διάταγμα της 2/14 Μαΐου 1833, το οποίο δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 1833, αρ. 23, 1 Αυγούστου 1833, διορίστηκαν ο Ν. Δραγούμης, «επί της Διεκπεραιώσεως Γραμματεΐς», οι Δ. Παπιολάκης και Φωκίων Ρωκ, Υπουργικοί Γραμματείς και ο Στ. Περίδης στη θέση του Γραφέα.

ρεσία θα υπάγονταν όλοι οι διπλωματικοί πράκτορες και οι εμπορικοί αντιπρόσωποι της χώρας, οι οποίοι θα διορίζονταν από τον Βασιλιά.⁶ Η διάρθρωση αυτή άλλαξε αρκετές φορές. Έτσι, το 1837 το προσωπικό της, μαζί με τον Γραμματέα, ανερχόταν σε δεκατέσσερα άτομα. Πιο συγκεκριμένα, το οργανόγραμμα της Γραμματείας ήταν το εξής:

- Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός, Γραμματέας της Επικρατείας
- Πέτρος Δελιγιάννης, Σύμβουλος της Γραμματείας
- Δημήτριος Παπιολάκης, Ιππότης του Τάγματος της Ισπανίας Καρόλου του Τρίτου, Υπουργικός Πάρεδρος
- Φωκίων Ρωκ, Υπουργικός Πάρεδρος
- Ιωάννης Δελιγιάννης, Υπουργικός Πάρεδρος
- Σκαρλάτος Σαμαράς, Υπουργικός Γραμματεύς Β' τάξεως
- Αγκωνάκης, Υπουργικός Γραμματεύς Β' τάξεως
- Γεώργιος Φρεαρίτης, Λογιστής της Γραμματείας
- Πρίγκηψ Αλέξανδρος Καντακουζηνός, Υπουργικός Γραμματεύς Β' τάξεως
- Εμμανουήλ Αργυρόπουλος, Ακόλουθος
- Κωνσταντίνος Χαράλαμπος, Ακόλουθος
- Ιωάννης Σακελλαρίδης, Γραφέας⁷
- Γκίζης, Γραφέας
- Δημήτριος Φραγκούδης, Υποπρόξενος στην Κύπρο, προσωρινώς προσκολλημένος εις την Γραμματείαν.⁸

Ο Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός.

6. Α.Γ. Ψύλλας, Α. Κομπότης, Α. Κορωναίος (επιμ.), *Νέος Προξενικός Οδηγός ήτοι συλλογή δημοσίων εγγράφων χρησίμων τη υπηρεσία των υπαλλήλων του εξωτερικού κλάδου της Ελλάδος*, Αθήνα 1872, σσ. 1-2. Βλ. επίσης και ΦΕΚ 1833, αρ. 13, 10 Απριλίου 1833.

7. Ο Σακελλαρίδης εξελέχθη τα επόμενα χρόνια αρχικά σε Γραμματέα Β' τάξεως και στη συνέχεια με το ΦΕΚ 1844, αρ. 4, Αθήνα, 28 Φεβρουαρίου 1844, σε Γραμματέα Α' τάξεως. Την άνοιξη του 1850 διορίσθηκε Πρόξενος στο Ιάσιο. Βλ. *Εφημερίς της Σύμυσης*, 5 Μαΐου 1850.

8. Α.Ι. Κλάδος (επιμ.), *Εφετηρίς του Βασιλείου της Ελλάδος διά το έτος 1837*, Αθήνα 1837, σ. 113.

Νέες αλλαγές στο οργανόγραμμα της Γραμματείας πραγματοποιήθηκαν με βάση τον «Νόμο περί διοργανισμού των Υπουργείων», ο οποίος δημοσιεύθηκε το καλοκαίρι του 1846. Σύμφωνα με αυτόν, το προσωπικό του «επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών Υπουργείου» αποτελούνταν από τρεις Τμηματάρχες, τρεις Γραμματείς Α' και Β' τάξεως, τρεις Ακολουθούς και δύο Κλητήρες.⁹ Τέλος, στις αρχές της δεκαετίας του 1850¹⁰ το προσωπικό της έφθανε μόλις τα δέκα με έντεκα άτομα.¹¹

Τη δεκαετία του 1830 αναδιοργανώθηκε και η διπλωματική εκπροσώπηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αν και διάφορες σχετικές αλλαγές είχαν προωθηθεί ήδη από την εποχή του Σουλτάνου Σελίμ Γ' (1789-1807),¹² είχαν περιορισμένη απήχηση¹³ με ενδεικτικό αποτέλεσμα τη δεκαετία του 1820 κανείς Οθωμανός Πρέσβης να μην υπηρετεί στο εξωτερικό. Η κατάσταση αυτή άλλαξε τα επόμενα χρόνια. Οι Οθωμανοί Πρέσβεις επέστρεψαν στην Ευρώπη, ενώ η δεξαμενή των Φαναριωτών, η οποία αποτελούσε έως τότε τον σπουδαιότερο τροφοδότη της οθωμανικής διπλωματικής υπηρεσίας, περιορίστηκε σημαντικά. Μια νέα πολιτική elite άρχισε να μορφοποιείται.¹⁴ Η αρχή έγινε με την τοποθέτηση του Μουσταφά Ρεσίτ Μπέη στην Πρεσβεία στο Παρίσι,¹⁵ την οποία ακολούθησαν σύντομα τοποθετήσεις Πρεσβευτών στο Λονδίνο και τη Βιέννη.

9. ΦΕΚ 1846, αρ. 14, Αθήνα, 7 Ιουνίου 1846.

10. Το καλοκαίρι του 1850 με τον νόμο ΡΞΔ' στο προσωπικό του Υπουργείου επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών Σχέσεων προστέθηκε ένας υπάλληλος με βαθμό και μισθό Γραμματέως Α' ή Β' τάξεως «διά τας καλλιγραφικάς ιδίως εργασίας» βλ. ΦΕΚ 1850, αρ. 19, Αθήνα, 10 Ιουλίου 1850.

11. Μαριλένα Γρίβα, *Το Υπουργείο Εξωτερικών 1833-2007. Η θεσμική οργάνωση*, Αθήνα 2008, σ. 78.

12. Έχει υποστηριχθεί πως οι οθωμανικές διπλωματικές αποστολές στη δυτική Ευρώπη και ιδιαίτερα η καλλιέργεια των σχέσεων της Υψηλής Πύλης με τη Γαλλία την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης αποτέλεσαν εκσυγχρονιστικές κινήσεις, «παράθυρο στη Δύση», του μεταρρυθμιστή σουλτάνου Σελίμ Γ', με μακροπρόθεσμα παρά βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα. Βλ. Stanford J. Shaw, *Between Old and New. The Ottoman Empire under Sultan Selim III 1789-1807*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1971, σσ. 185-193.

13. Το αβέβαιο διεθνές πολιτικό σκηνικό λόγω των Ναπολεόντειων Πολέμων και η αδυναμία συγκρότησης ισχυρής κεντρικής διοίκησης αποτελούν δύο από τους σημαντικότερους λόγους που εξηγούν την αποτυχία των εκσυγχρονιστικών σχεδίων του Σελίμ Γ'.

14. Carter V. Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire. The Sublime Porte, 1789-1922*, Princeton University Press, 1980, σσ. 138-140.

15. Christine M. Philliou, *Biography of an Empire. Governing Ottomans in an Age of Revolution*, Λονδίνο 2011, σ. 134.

Κορύφωση των μεταβολών αυτών αποτέλεσε η σύσταση ξεχωριστού Υπουργείου Εξωτερικών το 1836.¹⁶

Οι πρωτεύουσες των Μεγάλων Δυνάμεων αλλά και ορισμένων άλλων ισχυρών κρατών καθώς και η έδρα της Υψηλής Πύλης, η Κωνσταντινούπολη, επιλέχθηκαν ως έδρες εγκατάστασης των πρώτων ελληνικών Πρεσβειών στο εξωτερικό. Ιδιαίτερα οι σχέσεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία απαιτούσαν αυξημένη προσοχή, αφού η Ελληνική Επανάσταση, η αναταραχή στις αρχές της δεκαετίας του 1830 σε Σάμο, Κρήτη και Κύπρο από ελληνικούς πληθυσμούς που επεδίωκαν την ενσωμάτωσή τους στο ελεύθερο ελληνικό κράτος, το ζήτημα της ιθαγένειας και η ρευστότητα στο ζήτημα των αποζημιώσεων των οθωμανικών κτημάτων που είχαν περιέλθει στην Ελλάδα ενίσχυαν την καχυποψία και τον εκνευρισμό του Σουλτάνου. Και σαν να μην επαρκούσαν αυτά, μια μάλλον ατυχής ενέργεια του βασιλιά Όθωνα να καταπλεύσει στη Σμύρνη το καλοκαίρι του 1833, χωρίς μάλιστα να ενημερώσει – ως είθιστο – νωρίτερα τις οθωμανικές αρχές, επέτεινε τις οθωμανικές επιφυλάξεις καταδεικνύοντας πως ο δρόμος της πλήρους εξομάλυνσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων επρόκειτο να είναι μακρύς και δύσβατος. Το πλαίσιο της εξομάλυνσης των ελληνοοθωμανικών διπλωματικών σχέσεων τέθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης (διακανονισμός) του Καλεντέρ Κιόσκ (9/21 Ιουλίου 1832), όπου στο άρθρο οκτώ γινόταν αναφορά στην ανάπτυξη διπλωματικών σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες, ούτως ώστε οι Έλληνες υπήκοοι να μην υποχρεούνται να καταφεύγουν στην προστασία ετέρων χωρών. «Η κυβέρνηση του νέου βασιλέως της Ελλάδος δύναται να συνδέση διαπραγματεύσεις διά να ρυθμίση επί τη βάσει της αμοιβαιότητος τας εμπορικές και ναυτιλιακούς αυτής σχέσεις μετά της Υψηλής Πύλης, πράκτορες δε, προσηκόντως διαπιστευμένοι εκατέρωθεν, θέλουσι γίνει δεκτοί εις τους λιμένας της Τουρκίας και της Ελλάδος, κατά τους νενομισμένους τύπους, ώστε οι μεν Οθωμανοί υπήκοοι θέλουσιν έχει ανεγνωρισμένον δικαίωμα του εμπορεύεσθαι κατά το δοκούν αυτοίς εν τω Ελληνικώ κράτει, απ' ετέρου δε οι Έλληνες θέλουσι παύσει να προσφεύγωσιν εις ξένην προστασίαν, διά να μεταβαινώνσιν εις τους λιμένας και τους όρμους της οθωμανικής αυτοκρατορίας».¹⁷

Για την επιλογή των προσώπων που επρόκειτο να στελεχώσουν τις επίση-

16. Carter V. Findley, 'The Foundation of the Ottoman Foreign Ministry: The Beginnings of Bureaucratic Reform under Selim III and Mahmud II', *International Journal of Middle East Studies*, 3/4 (Οκτώβριος 1972), σσ. 388-416. Βλ. επίσης και William Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, Λονδίνο 2000, σσ. 18-19.

17. Επαμεινώνδα Κ. Κυριακίδου, *Ιστορία του συγχρόνου Ελληνισμού από της ιδρύσεως του Βασιλείου της Ελλάδος μέχρι των ημερών μας 1832-1892*, Αθήνα 1892, σ. 223.

μες ελληνικές διπλωματικές αποστολές έχουν γραφεί αρκετά. Το σίγουρο είναι πως κανείς τους δεν διέθετε ειδικές γνώσεις, ούτε είχε φοιτήσει σε κάποια διπλωματική ακαδημία. Σύμφωνα με τα βιογραφικά τους, οι πρώτοι Έλληνες διπλωμάτες υπήρξαν – στη συντριπτική τους πλειοψηφία – γόννοι επιφανών οικογενειών με ιδιαίτερη μάλιστα συνεισφορά στην Ελληνική Επανάσταση. Η τοποθέτησή τους σε προεσβευτικό αξίωμα υπογράμιζε τη σημασία που έδινε η χώρα στις διεθνείς της σχέσεις, ίσως όμως, έχει υποστηριχθεί, να αποτελούσε και «τιμητική εξορία» ή «αποστρατεία» ανεπιθύμητων και ενοχλητικών πολιτικών προσωπικοτήτων.¹⁸

Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο, το καλοκαίρι του 1833 ο βασιλιάς Όθωνας διέταξε τον «επί του Βασιλικού Οίκου και των Εξωτερικών» Γραμματέα¹⁹ να προτείνει χωρίς αναβολή έναν Έλληνα άξιο για να διορισθεί Πρόεδρος στην Κωνσταντινούπολη και έναν άλλον για να διορισθεί Προεσβευτικός Γραμματέας²⁰ είτε Attaché (Ακόλουθος). Σύμφωνα με τις οδηγίες του, ο επικεφαλής της ελληνικής διπλωματικής αντιπροσωπείας στην Κωνσταντινούπολη θα έπρεπε να γνωρίζει τις αναγκαίες γλώσσες – προφανώς τη *lingua franca* της εποχής, τη γαλλική, και ενδεχομένως την τουρκική – και να έχει και άλλες γνώσεις, οι οποίες όμως δεν προσδιορίζονταν.²¹ Με βάση την παραπάνω βασιλική διαταγή,

18. Αυτό υποστηρίζουν επικαλούμενες την περίπτωση του Φαναριώτη Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, ο οποίος από το 1834 έως το 1841 και ακολουθώντας μετά το 1850 διορίσθηκε σε Προεβείες του εξωτερικού, στο Μόναχο, το Βερολίνο και το Παρίσι, λόγω διαφωνιών του με την Αντιβασιλεία και τον Όθωνα, τόσο η Κατερίνα Γαρδίκια στο άρθρο της «Η εξωτερική πολιτική του», σσ. 36-41 όσο και η Νίκα Πολυχρονοπούλου-Κλαδά στο άρθρο της «Προεβευτής στο Παρίσι», σσ. 42-45, στο ένθετο των *Ιστορικών της Ελευθεροτυπίας* αφιερωμένο στον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, τεύχ. 65, 11 Ιανουαρίου 2001. Βλ. επίσης και Gunnar Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936, τόμ. 1*, ελληνική μετάφραση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2004, σ. 122. Στο ίδιο κλίμα και ο Επαμεινώνδας Κ. Κυριακίδης, στη μελέτη του *Ιστορία του συγχρόνου Ελληνισμού. Από της ιδρύσεως του Βασιλείου της Ελλάδος μέχρι των ημερών μας 1832-1892*, Αθήνα 1892, σσ. 272-275.

19. Σημερινό Υπουργό των Εξωτερικών.

20. Θέση την οποία κατέλαβε τελικά ο Κωνσταντίνος Δ. Μάνος. Βλ. ΦΕΚ 1833, αρ. 27, 2 Σεπτεμβρίου 1833. Ο Κωνσταντίνος Μάνος ήταν παντρεμένος με τη Σεβαστή (Σεβαστίτσα), κόρη του Ιάκωβου Αργυρόπουλου και αδελφή της Χαρίλειας Μαυροκορδάτου, συζύγου του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Βλ. Χρήστος Λούκος (επιμ.), *Το ανέκδοτο ημερολόγιο του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Μόναχο-Βερολίνο (1834-1837)*, Αθήνα 2011, σ. 99.

21. ΙΑΥΕ 1833, φάκ. 19/1, «Προεβεία Κωνσταντινουπόλεως», διαταγή Όθωνα, 19 Ιουνίου/1 Ιουλίου 1833, αρ. πρωτ. 5104.

στις 24 Αυγούστου/5 Σεπτεμβρίου 1833 διορίστηκε ο Κωνσταντίνος Ζωγράφος, έως τότε Νομάρχης Αρκαδίας, «πληρεξούσιος υπουργός παρά τη οθωμανική Πύλη»,²² μέχρι την προβλεπόμενη οριστική τοποθέτησή του σε Πρεσβευτή. Γιος αγιογράφου από τους Σολούς Καλαβρύτων, ο Κωνσταντίνος Ζωγράφος είχε σπουδάσει ιατρική στην Πίζα, όπου γνωρίστηκε και συνδέθηκε με φιλία με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Παντρεύθηκε την κόρη του πρώην ηγεμόνα της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσου. Λίγο μετά την έκρηξη της Επανάστασης επέστρεψε στην Ελλάδα και αναμίχθηκε σταδιακά στις επαναστατικές ζυμώσεις. Υπήρξε πληρεξούσιος κατά την Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας και ακολούθως πρώτος Γραμματέας του Τμήματος Πολεμικών του γνωμοδοτικού σώματος, γνωστού ως «Πανελληνίου», που σχηματίστηκε με πρωτοβουλία του Ιωάννη Καποδίστρια τον Απρίλιο του 1828.²³ Αμέσως μετά τη συγκρότηση του ανεξάρτητου ελληνικού βασιλείου, ορίστηκε Υπουργός Πολέμου στην πρώτη κυβέρνηση του Σπυρίδωνα Τρικούπη, πριν διορισθεί, στις 8 Μαΐου 1833, Νομάρχης Αρκαδίας. Υπήρξε στέλεχος του αγγλικού κόμματος πριν μεταπηδήσει στη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου στο ρωσικό κόμμα. Ο Ζωγράφος, μαζί με τον στενό του συνεργάτη Μεσολογγίτη ευπατρίδη, πρώην βουλευτή και πρωθυπουργό Σπυρίδωνα Τρικούπη, ο οποίος λίγο νωρίτερα είχε παραιτηθεί από τη θέση του Γραμματέα των Εξωτερικών και διορίστηκε την ίδια εποχή Πρέσβης στο Λονδίνο, αποτέλεσαν μετά την ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους τους πρώτους υψηλόβαθμους Έλληνες διπλωμάτες σε άλλες χώρες.²⁴ Ωστόσο, η Υψηλή Πύλη αρνήθηκε να αναγνωρίσει επίσημα τον Ζωγράφο ως Πρεσβευτή της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη, πιθανόν αντιδρώντας στην καθυστέρηση της αποζημίωσης που δικαιούνταν από την Ελλάδα με βάση τους όρους της Συνθήκης του Καλεντέρ Κιόσκ. Την καθυστέρηση φαίνεται πως επέτειναν και οι εξελίξεις στην Κρήτη αλλά κυρίως στη Σάμο,²⁵ νησιά που διεκδικούσαν την ένωσή τους με την Ελλάδα. Η διπλωματική αυτή υποβάθμιση της Ελλάδας κα-

22. ΦΕΚ 1833, αρ. 27, 2 Σεπτεμβρίου 1833.

23. Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος. Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους 1821-1862*, Αθήνα 2005, δεύτερη έκδοση, σ. 204.

24. Γεωργής, *Στις απαρχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, σσ. 186-187. Βλέπε επίσης και Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. 12, δεύτερη έκδοση, σ. 113.

25. Την επίδραση των Σαμαικών στις ελληνοοθωμανικές σχέσεις υποδηλώνει και το περιστατικό που συνέβη κατά τη μετάβαση του Ζωγράφου στην Κωνσταντινούπολη. Το καράβι που μετέφερε τον Έλληνα διπλωμάτη έπεσε σε θαλασσοταραχή και χρειάστηκε, για λόγους ασφαλείας, να καταπλεύσει στο Βαθύ. Ο Ζωγράφος όμως απέρριψε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, φοβούμενος μήπως κατηγορηθεί για ανάμιξη στις επαναστατικές ενέργειες που συγγλόνιζαν το νησί. Βλ. Παύλος Καρολίδης, *Σύγχρονος ιστορία των Ελλήνων*

λύφθηκε εν μέρει με τη λειτουργία στην οθωμανική πρωτεύουσα Εμπορικού Γραφείου, το οποίο είχε αρμοδιότητες Γενικού Προξενείου. Όπως έχει καταχωρηθεί, παρά τις πιέσεις που άσκησαν οι Μεγάλες Δυνάμεις, ο Κωνσταντίνος Ζωγράφος δεν κατόρθωσε να επιδώσει τα διαπιστευτήριά του στον Σουλτάνο αλλά στον Υπουργό Εξωτερικών, κίνηση που δήλωνε ξεκάθαρα την οπτική με την οποία ο Μαχμούτ Β' προσέγγιζε τις ελληνοοθωμανικές σχέσεις.²⁶

Με ειδική διαταγή του Όθωνα δίνονταν οδηγίες για τη συμπεριφορά και την εν γένει δράση των ελληνικών διπλωματικών αποστολών και ιδιαίτερα της Πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως, η οποία επρόκειτο να διαχειρισθεί τα πλέον ευαίσθητα εθνικά ζητήματα: «1. Φιλοδωρήματα δεν θέλουν δοθή παρά του ημετέρου Πρέσβευς ούτε εις την πρώτην παράστασίν του, ούτε εις άλλας ευκαιρίας πηγαζούσαις από υποθέσεις της Πρεσβείας. Η δε Πρεσβεία μας εξεναντίας θέλει απέχεσθαι της παραλαβής όλων των φιλοδωρημάτων από μέρους της Πόρτας, η δε Πόρτα πρέπει να ειδοποιηθή περί τούτου κατά τον κατάλληλον τρόπον, 2. η Πρεσβεία μας έχη και ζητή και εις την πρώτην παράστασιν και εις τας άλλας τελετάς τας αυτάς περιποιήσεις, τας οποίας φυλάττη η Πόρτα προς τους Πρέσβεις της Σουηδίας, Δανίας, των Κάτω Χωρών, της Σαρδηνίας κλπ. Δυνάμεων της αυτής κατηγορίας. Θέλει φροντίση μετ' επιμελείας να υπερασπισθή εις κάθε περίστασιν την αξιοπρέπειαν του στέμματός μας και του ελληνικού Έθνους. Όθεν ο Πρέσβυς μας αφ' ου φθάσει εις την Κωνσταντινούπολιν θέλη διαθήσθαι τα απαιτούμενα προς κανονισμόν των περιποιήσεων».²⁷

Οι παραπάνω διαταγές που αφορούσαν τα φιλοδωρήματα προκάλεσαν την αντίδραση του Ζωγράφου, ο οποίος ζήτησε περαιτέρω διευκρινήσεις αναφορικά με το εύρος τους. Ο Πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη, επικαλούμενος το παράδειγμα των λοιπών ξένων δυνάμεων, αναρωτιόταν αν θα έπρεπε κατά την εγκατάστασή του να προσφέρει ένα μικρό δώρο της τάξεως των 800 δραχμών στον Οθωμανό αξιωματικό που θα τον υποδεχόταν στα Δαρδανέλια ή αντίστοιχο δώρο λίγο μεγαλύτερης αξίας στον Διεριμνέα της Πύλης κατά την πρώτη του παρουσία στην Πρεσβεία ή διάφορα χαρίσματα σε αξιωματούχους του Παλατιού κατά την πρώτη του επίσκεψη εκεί.²⁸ Πάντως, παρά τις ρητές διαταγές,

και των λοιπών λαών της Ανατολής από του 1821 μέχρι του 1921, τόμ. 2, 1833-1843, Αθήνα 1922, σσ. 122-129.

26. Γεωργής, *ό.π.*, σσ. 190-199.

27. ΙΑΥΕ 1833, φάκ. 19/1, διαταγή Όθωνα, Ναύπλιο, 28 Αυγούστου/9 Σεπτεμβρίου 1833, αρ. πρωτ. 1034.

28. ΙΑΥΕ 1833, φάκ. 19/1, επιστολή Ζωγράφου στη Γραμματεία επί του Βασιλικού Οίκου και επί των Εξωτερικών Σχέσεων, Ναύπλιο, 21 Οκτωβρίου 1833.

η πραγματικότητα αποδείχθηκε περισσότερο ευέλικτη, κυρίως αναφορικά με τα φιλοδομήματα και τα μπαχίσια προς διάφορους Οθωμανούς αξιωματούχους. Η δειλή προσπάθεια συστάσεως μιας διπλωματικής υπηρεσίας κατά τα πρότυπα των ξένων χωρών αντανάκλαται και στη διαδικασία εξοπλισμού των κτιρίων των διπλωματικών αποστολών. Τον Οκτώβριο του 1833, για παράδειγμα, με βασιλική διαταγή ρυθμίσθηκε το ζήτημα της προμήθειας υλικών για την Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως.²⁹

Ο κύκλος εργασιών της Γραμματείας επί των Εξωτερικών υπήρξε τα πρώτα χρόνια περιορισμένος. Είναι χαρακτηριστικό πως κατά τη μεταφορά των κρατικών υπηρεσιών από το Ναύπλιο στην Αθήνα, στα τέλη του 1834, το σύνολο του υλικού της υπηρεσίας μεταφέρθηκε με καράβι συνοδευόμενο από τρεις μόνον ανθρώπους.³⁰ Την ίδια ταπεινότητα απέπνεε και το κτίριο, στο οποίο είχε την έδρα της η Γραμματεία επί των Εξωτερικών. Στα τέλη της δεκαετίας του 1830 στεγαζόταν στο γεμάτο υγρασία ισόγειο ενός κτιρίου με ξύλινο πάτωμα, μάλλον στην οδό Ντέκα, αρ. 2,³¹ ενώ ο γραμματέας Ζωγράφος διέθετε τόσο για την προσωπική διαμονή του όσο και για την υποδοχή των υψηλών του προσκεκλημένων έναν μικρό χώρο μόλις 3,5 δωματίων.³²

Οι επικεφαλής της Γραμματείας άλλαξαν αρκετές φορές στη διάρκεια μιας εικοσαετίας. Τον Σπυρίδωνα Τρικούπη διαδέχθηκε τον Οκτώβριο του 1833 ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και εκείνον πολύ σύντομα, στις 31 Μαΐου 1834³³ και έως τις 2 Φεβρουαρίου 1837 ο Φαναριώτης Ιάκωβος Ρίζος Νερούλος.³⁴ Ο Βαναρός Ιγνάτιος Ρούντχαρτ διηύθυνε τη Γραμματεία επί των Εξωτερικών έως

29. ΙΑΥΕ 1833, φάκ. 19/1, απόφαση Όθωνα, Ναύπλιο, 2/14 Οκτωβρίου 1833. Επρόκειτο για την αγορά σεργίσιων για τις ανάγκες του Προξενείου.

30. Αλέξανδρου Ρ. Ραγκαβή, *Απομνημονεύματα*, τόμ. 2, Αθήνα 1895, σ. 5.

31. Δίπλα στη σημερινή οδό Μητροπόλεως στο κέντρο της Αθήνας.

32. Εμμ. Ρούκουνας, «Τα πρώτα βήματα της ελληνικής διπλωματίας», Ομιλία στο πλαίσιο του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου, *Επίσημοι Λόγοι*, ανάπτυπο 30^{ου} τόμου, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1977, σ. 6.

33. *Αθηνά*, 3 Ιουνίου 1835. Ο Νερούλος ήταν έως τότε Νομάρχης Κυκλάδων.

34. Σχολιάζοντας ειρωνικά την παύση του Άρμανομπεργκ και του Νερούλου, ο συντάκτης της *Αθηνάς* ανέφερε ότι μια από τις τελευταίες αποφάσεις της παυθείσας Κυβέρνησης ήταν να χορηγήσει στον Ιάκωβο Ρίζο Νερούλο το ποσό των 5.000 δραχμών, ως αποζημίωση για την καταστροφική φωτιά που είχε αποτεφρώσει το σπίτι του. «As περιμένουν και οι Υδραίοι και όσοι καταξοδεύθησαν εις την πολιτικήν του έθνους μας» την αποζημίωσή τους ήταν το καυστικό σχόλιο του συντάκτη, βλ. *Αθηνά*, 3 Φεβρουαρίου 1837. Ωστόσο, η σχετική ειδήση διαφεύσθηκε λίγες ημέρες αργότερα από τον Π. Δηλιγιάννη, *Αθηνά*, 10 Φεβρουαρίου 1837.

Ο Δημήτριος Χρησιτίδης.

τις 8 Δεκεμβρίου 1837 εκτελώντας ταυτόχρονα και καθήκοντα Πρωθυπουργού, ενώ μετά την παραίτησή του τον διαδέχθηκε ο Κωνσταντίνος Ζωγράφος έως και την 16^η Μαΐου 1840. Η «ταραχώδης» θητεία του Ζωγράφου, ιδιαίτερα αναφορικά με τις πρωτοβουλίες του στο ζήτημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων, οδήγησε στην αποπομπή του και την αντικατάστασή του από τον Ανδρόνικο Πάικο.³⁵ Αλλά και η θητεία του Πάικου υπήρξε βραχύβια, αφού στις 10 Φεβρουαρίου 1841 αντικαταστάθηκε από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, ο οποίος ανακλήθηκε από την Πρεσβεία του Λονδίνου. Στις 24 Ιουνίου 1841 ο Δημήτριος

Χρησιτίδης ανέλαβε τη διεύθυνση της επί των Εξωτερικών Γραμματείας έως την 10^η Αυγούστου 1841, όταν επανήλθε ο Ιάκωβος Ρίζος Νερούλδος. Ο τελευταίος παρέμεινε μέχρι και την καθεστωτική μεταβολή της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843· τότε τον διαδέχθηκε ο Ανδρέας Μεταξάς έως τις 14 Φεβρουαρίου 1844. Η θητεία του Μεταξά τεραματίστηκε με την ψήφιση του Συντάγματος της 18^{ης} Μαρτίου 1844, με το οποίο η Γραμματεία επί των Εξωτερικών Σχέσεων μετεξελίχθηκε σε «Υπουργείον επί του Βασιλικού Οίκου και επί των Εξωτερικών». Επρόκειτο όμως για κάτι πολύ περισσότερο από μια αλλαγή ονόματος· περιοριζόταν ο αποκλειστικός, έως τότε, έλεγχος που ασκούσε το Παλάτι στην εξωτερική πολιτική με την παραχώρηση διευρυμένων προνομίων και εξουσιών στο νέο υπουργείο.³⁶ Αρχικά ο Δρόσος Μανσόλας για έναν περίπου μήνα και ακολούθως ο Σπυρίδων Τρικούπης, έως και την 7^η Αυγούστου 1844, ανέλαβαν τη διεύθυνσή του. Τον Τρικούπη διαδέχθηκε ο Ιωάννης Κωλέττης,³⁷ ο οποίος παρέμεινε μέχρι την 25^η Αυγούστου 1847. Ακολούθησε η θητεία του Γεώργιου Γλαράκη έως την 8^η Μαρτίου 1848, ενώ επακολούθησε μια βραχύβια τρίμηνη θητεία του γερουσιαστή Δρόσου Μανσόλα έως τις 25 Ιουνίου 1848. Τον Μανσόλα διαδέχθηκε ο γιος του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Κωνσταντίνος, ο οποίος παρέμεινε στη θέση του μέχρι

35. ΦΕΚ 1839, αρ. 24, 18 Νοεμβρίου 1839.

36. Domna Dontas, 'The Greek Foreign Ministry', Zara Steiner (επιμ.), *The Times Survey of Foreign Ministries of the World*, Λονδίνο 1982, σ. 263.

37. Η ζωή και η δράση του Ιωάννη Κωλέττη έχουν καταγραφεί διεξοδικά από τον Βασίλη Κρεμμυδά στη μελέτη του *Ο πολιτικός Ιωάννης Κωλέττης· τα χρόνια στο Παρίσι (1835-1843)*, Αθήνα 2000 και του ίδιου *Ο Ιωάννης Κωλέττης του Σπυρομίλιου. Ένας ανέκδοτος λίβελος*, Αθήνα 2005.

τον θάνατό του την 10^η Ιανουαρίου 1849. Τη θέση του κατέλαβε ο γεροϋσιαστής Αναστάσιος Λόντος έως και την 1^η Μαρτίου 1849, αυτόν διαδέχθηκε εκ νέου ο Γεώργιος Γλαράκης έως την 12^η Δεκεμβρίου 1849 και εκείνον ο Αναστάσιος Λόντος έως την 23^η Ιουλίου 1850. Στις 23 Ιουλίου 1850 Υπουργός Εξωτερικών διορίσθηκε ο Πέτρος Δεληγιάννης έως και την 23^η Απριλίου 1851, όταν παραιτήθηκε για να αντικατασταθεί από τον Ανδρόνικο Πάικο, ο οποίος παρέμεινε στη θέση του μέχρι και τις 16 Μαΐου 1854. Συνολικά δεκαεπτά άνδρες υπηρέτησαν στο Υπουργείο των Εξωτερικών στο διάστημα μιας εικοσαετίας με μακροβιότερο τον Ιωάννη Κωλέττη, ο οποίος διηύθυνε τις εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας επί μία τριετία και έως τον θάνατό του.

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 1833-1853³⁸

	<i>Όνοματεπώνυμο</i>	<i>Από</i>	<i>Έως</i>
1	Σπυρίδων Τρικούπης	25/1/1833	12/10/1833
2	Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος	12/10/1833	31/5/1834
3	Ιάκωβος Ρίζος Νερούλος	31/5/1834	1/2/1837
4	Ιγνάτιος Ρούντχαρτ	2/2/1837	8/12/1837
5	Κωνσταντίνος Ζωγράφος	8/12/1837	16/5/1840
6	Ανδρόνικος Πάικος	16/5/1840	10/2/1841
7	Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος	10/2/1841	24/6/1841
8	Δημήτριος Χρηστίδης	24/6/1841	10/8/1841
9	Ιάκωβος Ρίζος Νερούλος	10/8/1841	3/9/1843
10	Ανδρέας Μεταξάς	3/9/1843	14/2/1844
11	Δρόσος Μανσόλας	12/2/1844	30/3/1844
12	Σπυρίδων Τρικούπης	30/3/1844	7/8/1844
13	Ιωάννης Κωλέττης	7/8/1844	25/8/1847
14	Γεώργιος Γλαράκης	25/8/1847	8/3/1848
15	Δρόσος Μανσόλας	8/3/1848	25/6/1848
16	Κωνσταντίνος Κολοκοτρώνης	25/6/1848	10/1/1849
17	Αναστάσιος Λόντος	13/1/1849	1/3/1849
18	Γεώργιος Γλαράκης	17/4/1849	12/12/1849
19	Αναστάσιος Λόντος	12/12/1849	23/7/1850
20	Πέτρος Δεληγιάννης	23/7/1850	23/4/1851
21	Ανδρόνικος Πάικος	24/5/1851	16/5/1854

38. Για τον καταρτισμό του πίνακα χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία που παραθέτει στη μελέτη της η Μαριλένα Γρίβα.

Εκτός από τη συγκρότηση Πρεσβειών, σύντομα, έως τα τέλη του 1833, η Αντιβασιλεία προχώρησε στη σύσταση Γενικών Προξενείων, Προξενείων και Υποπροξενείων σε διάφορες πόλεις του εξωτερικού. Μάλιστα, επιχειρήθηκε να αξιοποιηθεί η εμπειρία των Βαυαρών προκειμένου να λειτουργήσει αποτελεσματικότερα η προξενική υπηρεσία. Περισσότερα από πενήντα προξενικά γραφεία συστάθηκαν σε λιγότερο από έναν χρόνο, τα μισά εκ των οποίων βρίσκονταν στο έδαφος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.³⁹ Κατά κανόνα και κατά τη διεθνή πρακτική Γενικά Προξενεία ιδρύονταν σε πρωτεύουσες χωρών, ενώ Προξενεία και Υποπροξενεία σε μικρότερες πόλεις. Στις περιοχές, τέλος, όπου υπήρχε ελληνικό ανθηρό εμπορικό δίκτυο και οι οποίες δεν συμπεριλαμβάνονταν στις παρακάτω κατηγορίες, ιδρύθηκαν Προξενικά Πρακτορεία. Τον Νοέμβριο του 1834 στις ελληνικές διπλωματικές αποστολές του εξωτερικού μοιράστηκαν αντίγραφα των «Προξενικών Οδηγιών»,⁴⁰ οι οποίες είχαν εκδοθεί στις αρχές του ίδιου έτους και καθόριζαν με λεπτομέρειες τον τρόπο λειτουργίας των Προξενείων καθώς και τις αρμοδιότητες των προξενικών υπαλλήλων. Οι Πρόξενοι δεν είχαν τα ίδια καθήκοντα με τους Πρεσβευτές, οι οποίοι συνιστούσαν τους κατεξοχήν εκφραστές της επίσημης ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Σύμφωνα με τις «Προξενικές Οδηγίες», βασικός σκοπός της συστάσεως των Προξενείων ήταν η υπεράσπιση του εμπορίου και της ναυτιλίας⁴¹ καθώς και η εξυπηρέτηση των Ελλήνων υπηκόων που απασχολούνταν με αυτά στην αλλοδαπή. Έτσι οι προξενικοί υπάλληλοι, οι οποίοι αποτελούσαν την «εμπροσθοφυλακή» του ελληνικού κράτους, όπως σημειωνόταν, θα επέβλεπαν την εφαρμογή των διαφόρων συνθηκών που η Ελλάδα είχε υπογράψει με άλλες χώρες και θα παρείχαν κάθε δυνατή βοήθεια στους ομοεθνείς. Αξίζει να επισημανθεί πως οι εν λόγω οδηγίες ξεκαθάριζαν ότι οι προξενικοί υπάλληλοι δεν είχαν αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα, όπως οι Πρέσβεις και διάφοροι άλλοι δημόσιοι Υπουργοί, αλλά ήταν «πολιτικοί Πράκτορες», δηλαδή εντεταλμένοι αξιωματούχοι της χώρας τους, αναγνωρισμένοι από τις εντόπιες αρχές. Στο πλαίσιο αυτό είχαν μάλιστα διευρυμένες εξουσίες επίβλεψης και αστυνόμευσης των ομοεθνών τους, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν στον χώρο του εμπορίου

39. Haris Carabounis, 'The A. Coundouriotis Report (1861)', *Balkan Studies*, 26/2 (1985), σ. 368.

40. ΙΑΥΕ 1834, φάκ. 29/2, «Οργανισμός Υπουργείου. Οδηγία προς τους Προξένους. Λογιστικά – διάφορα», επιστολή Πέρογλου στη Γραμματεία επί των Εξωτερικών, Χανιά, 17/29 Νοεμβρίου 1834, αρ. πρωτ. 314.

41. Γκέοργκ Λούντβιχ Μάουρερ, *Ο ελληνικός λαός*, τόμ. 1, επιμέλεια Τάσος Βουρνάς, μετάφραση Όλγα Ρομπάνη, Αθήνα 1976, σ. 487.

και της ναυτιλίας καθώς και δικαστικές αρμοδιότητες σε περιπτώσεις διενέξεων μεταξύ των πληρωμάτων των ελληνικών συμφερόντων πλοίων. «Οι υπό την προξενικήν υπεράσπισιν υπήκοοι Έλληνες απαρτίζουσιν οικογένειαν, της οποίας εκείνος (σημ. ο Πρόξενος) είναι ο αρχηγός και ως αρχηγός οικογενείας χρεωστέϊ να εφελκύη το οφειλόμενον προς αυτόν, ως άρχοντα, σέβας και υπακοήν», αναφερόταν με γλαφυρότητα.

Το προξενικό δίκτυο της Ελλάδας το 1837, λίγα μόλις χρόνια μετά τη σύστασή του, είχε ως εξής:⁴²

Μεγάλη Βρετανία	Σπυρίδων Τρικούπης Παντιάς Ράλλης Θωμάς Μαγγίλ Κάρολος Χαλεδάη Αρβότουρος Έμερσον Γαλιάνος	Έκτακτος Απεσταλμένος και Πληρεξούσιος Υπουργός Γενικός Πρόξενος Πρόξενος στη Μάλτα Πρόξενος στο Δουβλίνο Βελφός Υποπρόξενος στο Γιβραλτάρ
Ιόνιος Πολιτεία	; Ρανκίνης Κ. Κανελέττος Καβαλίνος	Πρόξενος στην Κέρκυρα Πρόξενος στην Κεφαλλονιά Υποπρόξενος στη Ζάκυνθο Προξενικός Πράκτορας στα Κύθηρα
Ρωσία	Μιχαήλ Σούτσος Ιωάννης Σούτσος Μάνος Θεόδωρος Ροδοκανάκης Μιχαήλ Φωκιανός Ποθητός Ξένος Ν. Μαντζάνος	Έκτακτος Απεσταλμένος και Πληρεξούσιος Υπουργός Γραμματέας Γενικός Πρόξενος στην Οδησό Υποπρόξενος στο Ταϊγανρόκ Υποπρόξενος στο Ισμαήλιο Υποπρόξενος στο Γαλάτσι Προξενικός Πράκτορας στο Κέρτζη
Γαλλία	Ιωάννης Κωλέττης Έϊχταλ Γεώργιος Τζιτζινιάς Σαμοθράκης Μιχαήλ Ζυγομαλάς	Έκτακτος Απεσταλμένος και Πληρεξούσιος Υπουργός Γενικός Πρόξενος στο Παρίσι Πρόξενος στη Μασσαλία Υποπρόξενος στην Τουλών Υποπρόξενος στο Αλγέρι

42. Κλάδος, *ό.π.*, σσ. 119-22. Έχει διατηρηθεί η γραφή του πρωτοτύπου.

Αυστρία	Γεώργιος Σίνας Ιππότης Ένικστεϊν Γ. Ζέντζος	Γενικός Πρόξενος στη Βιέννη Πρόξενος στην Τεργέστη Πρόξενος στη Βενετία
Βαυαρία και Πρωσία	Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος Φόγελ	Έκτακτος Απεσταλμένος και Πληρεξούσιος Υπουργός Πρόξενος στο Μόναχο
Ισπανία	Α. Μεταξάς Ουλερίτ Σολέο Βίλιαμ Πώς Θεόδωρος Δ. Αρπού	Έκτακτος Απεσταλμένος και Πληρεξούσιος Υπουργός Πρόξενος στις Βαλεαρίδες νήσους Πρόξενος στο Κάδιξ Πρόξενος στη Μάλαγα
Δανία	Γ. Γότσεχαλ	Πρόξενος στην Κοπεγχάγη
Σαξωνία	Θεοχάρης	Πρόξενος στη Λειψία
Παππικό κράτος	Γ. Δουρούτης	Πρόξενος στην Αγκώνα
Σαρδηνία	Βαλδουίνος	Πρόξενος στη Γένουα
Τοσκάνη και Λούκα	Π. Πάλλης Μ. Πάλλης	Γενικός Πρόξενος στο Λιβόρνο και τη Λούκα Υποπρόξενος στο Λιβόρνο
Ολλανδία	Μ. Ψύχας Παλαιολόγος	Γενικός Πρόξενος Πρόξενος στο Άμστερνταμ
Έσσε Δάρμσταδτ	Ρέκουμ	Πρόξενος στη Μαγεντία
Βασίλειο δύο Σικελιών	Ιω. Βελότης Πασχάλης Βελότης Γεώργιος Κίλλιαν Π. Κιάγιας	Γενικός Πρόξενος στη Νάπολη Υποπρόξενος στη Νάπολη Πρόξενος στη Μεσσήνη Υποπρόξενος στο Πρίντεζι
Βλαχία	Σακελλάριος	Γενικός Πρόξενος στο Βουκουρέστι
Μολδαβία	Μιλτιάδης Μάνος	Πρόξενος στο Ιάσιο
Αμβούργο	Ρ. Δάρβυς	Πρόξενος

Αίγυπτος	Μ. Τοσίτζας Μηλιόνης Ιω. Πέρογλου Ζαφειριάδης Ραζής Ν. Θησεύς Ν. Μαραμπούτης	Γενικός Πρόξενος Πρόξενος στη Δαμιάτι Πρόξενος στην Κρήτη Υποπρόξενος στο Ηράκλειο Προξενικός Πράκτορας στο Ρέθυμνο Πρόξενος στο Βερούτι Υποπρόξενος στη Γιάφφα
Τουρκία	Κ. Ζωγράφος Εμ. Αργυρόπουλος ⁴³ Κων. Αφθονίδης Κ. Μαντζουράνης Ξανθάκης Βιτάλης Ιωσήφ Βαρότζης ⁴⁴ Θ. Βαλλιάνος Π. Παπιολάκης Αναγν. Παπαδόπουλος Σκουτεριδής Μ. Σούτσος Τελέσφορος Κλέριτζης Σκαραμαγκάς Δ. Φραγκούδης Θ. Ξένος Ν. Χαριάτης Μ. Βουκίνος Ρωμάνος Κατηνάκης	Σύμβουλος της Επικρατείας, Πληρεξούσιος Υπουργός Σύμβουλος της Πρεσβείας και Διερχιμνέας Ακόλουθος Διευθυντής του Εμπορικού Γραφείου Λιμενάρχης Πρόξενος στα Δαρδανέλια Υποπρόξενος στην Αδριανούπολη Πρόξενος στη Μακεδονία και στη Θεσσαλία Υποπρόξενος στον Βόλο Υποπρόξενος στην Κασσάνδρα Προξενικός Πράκτορας στην Καβάλα Πρόξενος σε Ήπειρο, Αλβανία και Πρέβεζα Προξενικός Πράκτορας στα Ιωάννινα Υποπρόξενος στη Ρόδο Υποπρόξενος στην Κύπρο Πρόξενος στη Σύμωρη Γραμματέας του Προξενείου Υποπρόξενος στη Χίο Υποπρόξενος στη Μυτιλήνη Πρόξενος στη Σάμο

43. Ο Εμμανουήλ Αργυρόπουλος γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1815. Το 1829 μετανάστευσε μαζί με την οικογένειά του στην Ελλάδα. Εγκαταστάθηκε αρχικά στην Αίγινα και ακολούθως στο Ναύπλιο. Διορίστηκε πρώτος πάρεδρος στη Γραμματεία Στρατιωτικών και Ναυτικών. Υπήρξε σύμβουλος του Καποδίστρια και Α' Διερχιμνέας της ελληνικής Πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη. Από το 1836 έως το 1849 ήταν Επιτετραμμένος της Ελλάδας στην οθωμανική πρωτεύουσα, βλ. *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 5, δεύτερη έκδοση, σ. 405.

44. Καταγόταν από τη Νάξο. Μιλούσε άπταιστα γαλλικά και αρκετά καλά τα τουρκικά. Βλ. Καλλιόπη Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, *Ελληνικά Προξενεία στη Θράκη*, Αθήνα 1976, σ. 21.

Οι αρμοδιότητες των προξενικών υπαλλήλων δεν αποτελούσαν φυσικά ελληνική πρωτοτυπία, αλλά αντέγραφαν τα ισχύοντα στις χώρες της δυτικής Ευρώπης. Είναι χαρακτηριστικό, για παράδειγμα, πως ο Άγγλος Πρόξενος στη Θεσσαλονίκη στα μέσα του 18^{ου} αιώνα είχε ξεκαθαρίσει πως οι Πρεσβευτές ήταν αρμόδιοι για τις κρατικές και όχι για τις εμπορικές υποθέσεις.⁴⁵ Στην ίδια λογική ευθυγραμμίζονταν και οι οδηγίες που έλαβε ο Πρόξενος της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με αυτές, θα έπρεπε να ενεργεί ως «υπουργός της ειρήνης», να παραπέμπει τις διαφορές των συμπατριωτών του στη διαιτησία, να εκτελεί χρεή ληξιάρχου σε περιπτώσεις γάμων και διαζυγίων και να ενημερώνει το Υπουργείο του για τον αριθμό των Γάλλων υπηκόων που διαβιούσαν στη μακεδονική πρωτεύουσα.⁴⁶ Στις οδηγίες επισημαινόταν πως οι Πρόξενoi θα έπρεπε να εκφράζονται με τη μεγαλύτερη δυνατή περισκεψη και να αποφεύγουν κάθε τι στη δημόσια συμπεριφορά ή στις αναφορές τους, το οποίο θα μπορούσε να επιφέρει αναστάτωση στις σχέσεις με τις χώρες διαμονής τους. Σε άλλα άρθρα των Προξενικών Οδηγιών δίνονταν επίσης ακριβείς κατευθυντήριες γραμμές για τον τρόπο της γραφειοκρατικής οργάνωσης των Προξενείων. Μπορεί η διευκόλυνση των εμπορικών συναλλαγών και της ναυτιλίας να αποτελούσε τη μεγαλύτερη αρμοδιότητα των προξενικών υπαλλήλων, ωστόσο ήταν επιφορτισμένοι και με ζητήματα που αφορούσαν τις γενικότερες σχέσεις των Ελλήνων υπηκόων με την Ελλάδα, διεκπεραιώναν την αλληλογραφία ανάμεσα στις κρατικές ελληνικές υπηρεσίες και τους ομοεθνείς, ενώ φρόντιζαν να ενημερώνουν το εθνικό κέντρο για ζητήματα που σχετιζόνταν με δημογραφικές μεταβολές στο εσωτερικό της ελληνικής κοινότητας (π.χ. γεννήσεις, θάνατοι κτλ.).⁴⁷

Στους Προξένους διανεμήθηκε επίσης και ο νέος τύπος σφραγίδων, οι οποίες ήταν κυκλικές, είχαν στη μέση τα παράσημα της Επικρατείας και κυκλικά ανέγραφαν το όνομα της Γραμματείας επί των Εξωτερικών.⁴⁸ Επίσης, στις 1/13 Ιανουαρίου 1834 εκδόθηκαν οδηγίες για τα βιβλία που θα έπρεπε να τηρούν οι Πρόξενoi, ενώ τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους εκείνες που αφορούσαν τις

45. Νίκος Γ. Σβορώνος, *Το εμπόριο της Θεσσαλονίκης τον 18^ο αιώνα*, ελληνική μετάφραση, Αθήνα 1996, σ. 196.

46. Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, «Οδηγίες της Γαλλικής κυβέρνησης προς το νεοδιορισμένο Πρόξενο Felix Beaujour στα 1794», *Παρουασός*, 20/2 (1978), σ. 382.

47. *Νέος Προξενικός Οδηγός*, σσ. 80-101.

48. ΙΑΥΕ 1834, φάκ. 29/2, επιστολή Ι. Κωλέττη προς τις Γραμματείες της Επικρατείας, «Περί του σχήματος της δημοσίου σφραγίδος», Ναύπλιο, 20 Ιουλίου 1834, αρ. πρωτ. 733.

προξενικές ναυτικές διατιμήσεις.⁴⁹ Στις αρχές του 1835, πάλι, «Πρόσθετες Οδηγίες» καθόριζαν τις προξενικές περιοχές και τα όριά τους καθώς και τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες των προξενικών υπαλλήλων· περιείχαν δε τα σχέδια για την ανάπτυξη του προξενικού δικτύου στον χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα υπό ίδρυση Υποπροξενεία της Βάρνας, της Σόφιας, της Φιλιππούπολης, της Αδριανούπολης, της Τραπεζούντας και των Δαρδανελίων θα υπάγονταν κατευθείαν στην Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως ενώ στο Προξενείο Σμύρνης θα λογοδοτούσαν τα Υποπροξενεία της Χίου, της Σάμου, της Ρόδου και της Κύπρου, στο Προξενείο Θεσσαλονίκης θα περιέρονταν τα Υποπροξενεία στην Αίνο, την Κασσάνδρα και τον Βόλο. Επίσης στο Προξενείο Πρέβεζας θα ανήκαν τα Υποπροξενεία σε Ήπειρο και Αλβανία.⁵⁰ Στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες ιδρύονταν ένα Γενικό Προξενείο στο Βουκουρέστι, ένα Προξενείο με έδρα το Ιάσιο της Μολδαβίας ενώ θα υπήρχαν και δύο Υποπροξενεία στις πόλεις Σιλίστρια και Γαλάτσι. Τέλος, στα Ιόνια νησιά το Γενικό Προξενείο θα είχε έδρα την Κέρκυρα. Ιδρύονταν επιπλέον δύο Υποπροξενεία, το ένα στη Ζάκυνθο, με δικαιοδοσία και στα Κήθυρα, και το άλλο στην Κεφαλληνία με δικαιοδοσία και στην Ιθάκη. Εκχωρούνταν επίσης το δικαίωμα στους Προξένους να εγκαθιστούν Προξενικούς Πράκτορες σε όσες περιοχές της δικαιοδοσίας τους έκριναν σκόπιμο. Ωστόσο, ξεκαθαριζόταν ότι οι Προξενικοί Πράκτορες δεν είχαν δημόσιο χαρακτήρα αλλά εκπροσωπούσαν απλώς τους Προξένους ή τους Υποπροξένους, οι οποίοι και επιφορτίζονταν με τη λήψη των αποφάσεων.⁵¹

49. *Οι ελληνικοί κώδικες μετά των τροποποιούντων αυτούς νεωτέρων Νόμων και Β. Διαταγμάτων*, τόμ. 2, Αθήνα 1856, σσ. 1123-1127. Βλ. επίσης και Γεωργής, *Στις απαρχές*, σ. 165.

50. Γεωργής, *Στις απαρχές*, σσ. 203-204.

51. *Νέος Προξενικός Οδηγός*, σσ. 101-118. Βλ. επίσης και Edouard Driault και Michel Lheritier, *Histoire Diplomatique de la Grece de 1821 a nos jours*, τόμ. 2 *Le Regne d' Othon. Le Grande Idee (1830-1862)*, Παρίσι 1925, σσ. 111-112.

Το ελληνικό προξενικό δίκτυο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως

Πρεσβεία Κων/πόλεως	Προξενείο Σμύρνης	Προξενείο Θεσσαλονίκης	Προξενείο Πρέβεζας	Πρεσβεία Κων/πόλεως
Δικαιοδοσία				
Όλα τα παράλια της ευρωπαϊκής και ασιατικής Τουρκίας, της Προποντίδας μέχρι τα Δαρδανέλλια	Όλα τα παράλια της Ασίας από τα Δαρδανέλλια έως τη Συρία	Όλη η ευρωπαϊκή παράλια από τα Δαρδανέλλια μέχρι τα ελληνικά σύνορα	Όλη η τουρκική παράλια του Αδριατικού κόλπου	Θράκη και Βουλγαρία
Υποπροξενείο Τραπεζούντας με δικαιοδοσία όλη την ασιατική τουρκική παράλια από τον Εύξεινο Πόντο έως τον θρακικό Βόσπορο	Υποπροξενείο Χίου με δικαιοδοσία από τα Δαρδανέλλια μέχρι το Λευκό Ακρωτήριο, τα Ψαρά και τη Μυτιλήνη	Υποπροξενείο Αίνου με δικαιοδοσία από τα Δαρδανέλλια μέχρι τον Άθωνα, συμπεριλαμβανομένων και των νησιών Θάσου, Λήμνου, Ίμβρου και Σαμοθράκης	Ίδρυση τριών Υποπροξενείων, οι έδρες και η δικαιοδοσία των οποίων θα καθορίζονταν με εισήγηση του Προξένου	Υποπροξενείο Φιλίππουπόλεως
Υποπροξενείο Βάρνας με δικαιοδοσία όλα τα τουρκικά ευρωπαϊκά παράλια του Ευξείνου Πόντου από τον θρακικό Βόσπορο έως τον Δούναβη	Υποπροξενείο Σάμου με δικαιοδοσία από το Λευκό Ακρωτήριο έως και τη Λυκία καθώς και τα νησιά Ικαρία, Πάτιμο, Λέρο και Τρωγυλία	Υποπροξενείο Κασσάνδρας με δικαιοδοσία από τον Άθωνα έως τη Θεσσαλονίκη		Υποπροξενείο Αδριανουπόλεως
Υποπροξενείο Δαρδανελίων με δικαιοδοσία την παράλια της Προποντίδας και το νησί της Τενέδου	Υποπροξενείο Ρόδου με δικαιοδοσία από τη Λυκία έως το ακρωτήριο Χελιδονίου καθώς και τα νησιά Αστυπάλαια, Κω, Κάλυμνο, Νίσυρο, Σύμη, Κάρπαθο και Κάσο	Υποπροξενείο Βόλου με δικαιοδοσία από την ελληνοτουρκική μεθόριο έως τη Θεσσαλονίκη		Υποπροξενείο Σόφιας
	Υποπροξενείο Κύπρου με δικαιοδοσία από το ακρωτήριο Χαλκηδόνας έως τα σύνορα με τη Συρία			